

Марин Маринов / Marin Marinov

**МАРКСИСТКО-ЛЕНИНСКОТО САМООБРАЗОВАНИЕ
КАТО ОСНОВЕН МЕТОД ЗА СЪЗДАВАНЕ НА КАДРИ В
АГИТАЦИОННО-ПРОПАГАНДНИЯ АПАРАТ НА
КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ (1945–1948 г.)**

*Marxist-Leninist Self-Education as a Main Method
for Creation of Staff in the Agitation and Propaganda
Department of the Communist Party (1945–1948)*

Summary: The theme of “Marxist-Leninist education” of party cadres in Bulgaria after September 9, 1944 was not developed by historical science. The controversial issue is directly related with, the implementation of communist propaganda, a method of self-education. The system of self-education was accepted by the acted then Agitation and Propaganda Department of the Central Committee of the Bulgarian Workers’ Party of Communists as fundamental for the introducing and promoting of the Marxism-Leninism. This researching sets the task, albeit partially, to reveal the mechanisms of this process. For this purpose, the author of the current report examines the main ideas used and imposed by the party propaganda in self-learners the Marxist-Leninist theory.

In the current report are listed, chronologically, the party solutions for the raising of the intellectual level of party cadres; there is and a published part of Valko Tchervenkov’s speech, delivered in December, 1948, causing smiles in the audience; placed are the reasons, which, again according to Valko Tchervenkov, repressed the assimilation of Marxism – Leninism; it is explained that the self-educations are under the control of the sector “Party education” to the Agitation and Propaganda Department.

In the current report there is a list of books proposed by the party agitation, the study of which guarantees an acquisition of basic knowledge of Marxism – Leninism; the three most important stages in self-education are considered, featured in the article “The Individual Work Over the Book” – a publication, that is complete methodological guidelines for self-learning. The final conclusion is that the self-education in this form, as understood by the communist propaganda has nothing to do with the, used in the Bulgarian dictionary, concept: “Scientific knowledge and culture obtained by themselves without attending a school and without teachers.”

Key words: Marxism, Leninism, propaganda, self-education, Bulgarian Workers’ Party of Communists, Valko Tchervenkov, historiography.

Темата за „марксистко-ленинското възпитание” на партийните кадри в България след 9 септември 1944 г. не е разработвана от историческата наука.

Тя е пряко свързана с прилагания от комунистическата пропаганда метод на самообразование. Системата на самообучение се приема от тогава действащия Агитационно-пропаганден отдел на Централния комитет (ЦК) на Българската работническа партия (комунисти) (БРП(к)) като основна за внедряване и пропагандиране на марксизма-ленинизма. Марксистко-ленинската теория е доктрината, утвърждаваща ръководната роля на управляващата комунистическа партия, която впоследствие става официална държавна идеология за цялото общество. Тя се възприема като единствено правилната, защото разкрива пътя към постигането на висшата цел – строителството на социализма. Затова и Българската комунистическа партия (БКП) непрекъснато призовава всеки един партийен работник към овладяване на марксистко-ленинското учение, без което не може да се изгради този „справедлив общонароден строй“.

Проблемът за повишаване на марксистко-ленинската подготовка на членския състав на комунистическата партия е поставен на VIII разширен пленум на ЦК на БРП(к), проведен от 27 февруари до 1 март 1945 г. В приетата резолюция „По организационното състояние и задачите на партията“ се подчертава „необходимостта да се издигне идейно-политическото равнище на партийните членове, да се укрепи марксистко-ленинското възпитание“⁴¹.

В края на същата година приетите на този висш форум решения имат вече задължителен характер. На IX разширен пленум на ЦК на БРП(к), свикан на 12 декември 1945 г., Вълко Червенков предлага: „Политбюро да задължи партийните комитети и организации да разгърнат с най-голяма енергия системна и всекидневна работа по издигане политическото и идейно равнище на партийните членове, да осигурят изучаването на историята и теорията на марксизма-ленинизма от страна на партийните кадри“⁴².

След малко повече от година и половина отново се изтъква крайната необходимост от изучаване на марксизма-ленинизма. Въпросите, свързани с усвояването на марксистко-ленинската теория, се разглеждат на XVI разширен пленум, проведен на 12 и 13 юли 1948 г. В утвърденото решение относно „марксистко-ленинското възпитание“ пленумът постановява: „Да се засили с всички средства работата за издигане идеологическото равнище на партийните членове чрез системно изучаване основите на марксизма-ленинизма“⁴³.

Главното средство за постигане на тази цел съгласно разбирането на партийните функционери е самостоятелното изучаване на марксизма-ленинизма. Затова неслучайно в резолюцията за марксистко-ленинската просвета в партията, приета от IX пленум на ЦК на БРП(к), се изтъква, че „главният метод за марксистко-ленинското възпитание на партийните кадри е изпитаният метод на самостоятелното изучаване историята и теорията на болшевизма, при което партията се притича на помощ на самостоятелно изучаващите марксистко-ленинска теория кадри чрез печата, чрез организирането на консултации, на лекции, доклади и пр.“⁴⁴

Въпреки издадените партийни постановления, самообразователната работа на партийния актив е на много ниско ниво. Посочените факти в доклада

„По марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт”, изнесен пред V конгрес на БКП, предизвикват усмивки у слушателите. Оказва се, че по-голямата част от партийните кадри много малко четат, нямат вкус към четенето, купуват изданията на партийното издателство, редят ги на етажерките, но не ги четат. Има дори партийни членове, които даже „Работническо дело”, да не говорим за „Ново време”, редовно не четат. Член на околийски комитет заявява пред пленума: „Аз не чета, другари. Трябва да ви кажа, че забравих дори това, което преди знаех”⁵. Членка на околийския комитет на партията и на Съюза на бойците против фашизма признава: „От 9 септември 1944 г. досега да съм прочела най-много две-три романчета. Като взема книга, едва прочитам няколко страници и заспивам”⁶. В доклада на Павликенския околийски комитет по резолюцията на XVI пленум на ЦК се казва: „Всички, с малки изключения, членове на комитета поради претрупаност с практическа работа малко се просвещават”⁷. А има случаи като този със секретаря на Вишовградската организация, впоследствие изключен от партията, който избягал от учителския партиен курс в Царева ливада, защото уж го излъгали, че било курорт, а го накарали да чете⁸.

Според В. Червенков причините за това печално положение е слабото пропагандиране и внедряване в партията на „изпитания метод на самостоятелното изучаване историята и теорията на марксизма-ленинизма”⁹. Трябва да се има предвид, че смисълът, който комунистическата партия влага в индивидуалното усвояване на марксистко-ленинското учение, съществено се различава от общоприетото определение за самообразование. Но едновременно с това прилагането на утвърдения от партийната пропаганда модел гарантира създаването на отлично подготвени агитатори и пропагандисти – бъдещи кадри на агитационно-пропагандния отдел.

Самостоятелното овладяване на марксистко-ленинското учение е под контрола на сектор „Партийна просвета” при Агитационно-пропагандния отдел на ЦК на БРП(к)¹⁰, ръководен през 1948 г. от Мирон Литов¹¹. Отделът е контролният орган – липсващият преподавател при традиционното самообучение, който решава как и какво да се изучава. Или официално казано, секторът има за задача „да подпомага организирането и работата на партийните курсове, изнасянето на просветните доклади и беседи на партийните събрания, работите на кръжоците, на семинарите и самообразованието на партийните членове, а също и просветната работа на обществените и културни организации”¹². Такива сектори – „учители”, има изградени към всеки Агитационно-пропаганден отдел при околийските и градски комитети. Например, в дейността на сектор „Партийна просвета”, със завеждащ Петър Димитров Янчев, при Агитационно-пропагандния отдел на Варненския околийски комитет, са включени партийните събрания, курсовете, кръжоците и самообразованието¹³.

Секторът „Партийна просвета” при Агитационно-пропагандния отдел на ЦК на БРП(к) е също и „школата“, в която за „индивидуално” изучаващите

марксистко-ленинската теория се съставят планове кои произведения да бъдат прочетени, защото „случайното, безразборно четене на различни книги не е от полза. При него се губи ценно време и то може да доведе до отклоняване на самообразоващите се от неговите интереси”¹⁴. Затова и комунистическата пропаганда предлага готови разработки за марксистко „самообразование” на партийните кадри, включвайки единствено класиците на марксизма. Подчинен на тази идея е изпратеният до Варненския околийски комитет план за „самостоятелно” изучаващите марксизма-ленинизма. Планът е разделен на тринадесет теми, като за изучаването на всяка една от тях е определена литература. По темата „Ленин и Сталин за империализма” се препоръчват книгите „Империализмът като най-висок стадий на капитализма” и „Въпросите на ленинизма”, а по темата „Капитализъм и социализъм” съответно книгите „Манифест на комунистическата партия” и „Държавата и революцията” и т.н.¹⁵

Такива разработки или планове се публикуват и на страниците на партийните издания. През март 1946 г., в бюлетина на ЦК на БРП(к) „В помощ на агитатора и пропагандиста“ е отпечатана статията „Какво да четем, за да изучим основите на марксизма-ленинизма?” Публикацията е оформена като конспект, разделен на три части, като всяка една съдържа определен брой произведения. Така в първия раздел са поместени заглавия като „Развитието на социализма от утопия към наука”, „Карл Маркс: Кратък биографичен очерк с изложение на марксизма”, „Три източника и три съставни части на марксизма” и т.н. Списъкът на литературата във всеки дял, както и целият план е съставен така, че в началото са посочени популярните книги, а след тях идват по-малко познатите (доколкото те са известни на широкия кръг читатели). В първия раздел са дадени основите на марксизма-ленинизма в тяхната обща постановка. Изучаването и усвояването на посочената в тази част литература дава една стабилна, макар и елементарна марксистко-ленинска подготовка. Във втората част са маркирани основите на марксистко-ленинската стратегия и тактика, които са имали огромно актуално политическо значение за изучавания период. В третия раздел е отбелязана литература, която изяснява философските и икономическите основи на марксизма, както и основите на икономическата политика на съветската държава. Изучаването на този план дава една солидна теоретическа, марксистко-ленинска основа¹⁶.

Подобен списък е поместен през май 1948 г. в списание „Партиен работник”. В рубриката „Въпроси и отговори” Христо Иванов Христов от Мездра, след като съобщава, че е бил политически затворник и в затвора е изучавал въпросите за произхода на вселената, на човека, за ролята на труда, историята на работническото движение, започнал, но не довършил „История на ВКП(б). Кратък курс”, иска да му се препоръча литература, за да продължи самообразованието си. Тъй като на редакторския колектив не е известно какво е образованието и общата култура на Христо Христов, какво той е чел след излизането си от затвора, те препоръчват да започне изучаване на „История на ВКП(б).”

Усвояването обаче на краткия курс трябва да се свърже с историческия опит на работническото (комунистическо) движение в нашата страна. За целта редакторите съветват „другаря от Мездра“ да ползва сборника лекции по „История на БРП(к)“, а също редовно да изучава речите, статиите и изказванията на Г. Димитров¹⁷.

Допълнително към цялата „История на ВКП(б)“ и във връзка с отделни нейни глави и въпроси редакторската колегия предлага още двадесет и осем книги. Предложените трудове отново включват познатите произведения „Манифест на комунистическата партия“, „Въпросите на ленинизма“, „Империализмът като най-висок стадий на капитализма“ и т.н. Посочената литература е минимумът, който има на български език, необходим за едно по-задълбочено изучаване на „История на ВКП(б)“, която „както е известно е енциклопедия на основните знания на марксизма-ленинизма“¹⁸. Редакторите изрично подчертават, че в съветското списание „Партиен живот“ се публикува по-пълнен списък, в който са посочени по всяка глава основните произведения, с които трябва да се запознаят на първо време „другарите“, самостоятелно изучаващи „История на ВКП(б)“¹⁹.

Накрая се препоръчва един списък на художествена литература, която „ще е от голяма полза да се чете във връзка с изучаване историята на ВКП(б)“²⁰. Сред посочените общо двадесет и седем заглавия са включени произведения на Максим Горки, Алексей Толстой, Николай Островски, Михаил Шолохов. Отново се спазва принципът всяка една творба да се чете във връзка с отделна част от краткия курс – романът „Майка“ на Максим Горки при осмисляне на II глава, повестта „Хляб“ на Алексей Толстой при усвояване на VII глава, романът „Как се каляваше стоманата“ на Николай Островски при изучаването на VIII глава и т.н.²¹

Освен тези книги комунистическата пропаганда препоръчва редовното четене на „Младежка искра“ и „Работническо дело“, в които след решението на IX пленум ще „бъдат помествани системно статии по въпросите на марксизма-ленинизма, консултации, отговори на въпроси, отделни лекции, конспекти, и пр.“²² За тази цел „Агитационно-пропагандният отдел при ЦК на БРП(к) осигурява в посочените редакции подходящи завеждащи за пропагандния отдел на тези вестници“²³. Преди всичко обаче партийните членове трябва системно да четат списание „Съвременник“, преустроено своевременно в теоретичен орган на ЦК на БРП(к), което е „главно помагало за нашите кадри по въпросите на марксизма-ленинизма, по разяснение на текущите политически и теоретични въпроси“²⁴.

Такива функции изпълнява и списание „Партиен работник“. С решение на Политбюро от 28 ноември 1946 г. се сливат списанията „Партийно строителство“ и „В помощ на агитатора“. Новото списание „трябва да подпомага партийния актив да организира силите на партията по изпълнението на нейните задачи и мероприятия на правителството, да съдейства на партийните органи-

зации правилно да организират своя организационен живот, партийната просвета, агитацията и пропагандата”²⁵. След одобрението на В. Червенков в редакторската колегия на новото списание са привлечени Георги Чанков, Рубен Леви, Иван Масларов и Елена Гаврилова²⁶.

За „подпомагане” на „свободно” изучаващите марксистко-ленинската теория Агитационно-пропагандният отдел при ЦК на БРП(к) публикува в партийния печат своеобразни ръководства относно системата на самообразованието. През април 1946 г. в бюлетина „В помощ на агитатора и пропагандиста“ е поместена статия със заглавие „По някои въпроси върху методиката на самообразованието“. В нея се разглежда главно въпросът „Как трябва да съставим конспект на произведение, което изучаваме”. Описаният в публикацията процес включва три отделни етапа: четене на материала, обмисляне на прочетения текст и съставяне на конспект. Най-важният момент в цялата тази дейност е вторият, когато „читателят обмисля, преповтаря и закрепва в своята памет прочетеното”²⁷.

Правилното четене на материала има голямо значение за неговото усвояване. То носи чисто индивидуален характер. Темпът на четене зависи от трудностите на изучаваното произведение, от това до каква степен то е известно на читателя. Също и от индивидуалните способности на последния. Редакторът Панайот Топалов пояснява: „В странство в някои университети се счита за нормално изучаването на 4–5 страници на час по трудовете на Маркс, Енгелс, Ленин, Сталин от страна на студентите със среден уровень. Това е средната норма. Много бързото четене не се препоръчва. Бързината в четенето преди всичко предизвиква уморяване; второ, изучаването става недостатъчно дълбоко и смислено. Но и твърде бавното четене има своите недостатъци. – Освен излишното губене на време, бавността отвлича вниманието на читателя, а това също се отразява на дълбокото изучаване на материала”²⁸.

Същественото при четенето на различните произведения според публикувания наръчник е: „Първо – да открием главната основна мисъл на автора. Второ – да открием второстепенните, допълнителните мисли на автора, които са във вътрешна органическа връзка помежду си и с главната мисъл. Често пъти чрез намирането на второстепенните мисли ние откриваме и самата основна мисъл. Преди да пристъпим към четене, ние трябва да си изясним от какви части се състои книгата или статията, тяхното разположение, за да можем от заглавието на книгата да имаме представа за основната мисъл и за по-важните допълнителни мисли на автора”²⁹. В справочника не се приема четенето на един път на цялата книга, препоръчана на читателя, без той да се спре, обмисли и запише по-важните мисли на автора.

След като е прочетена определена завършена мисъл на автора или глава, която може да съдържа няколко второстепенни мисли със съответния конкретен материал, четящият спира. Тогава именно започва вторият етап от изучаване на произведението. Читателят трябва да се опита да разкаже със свои думи

прочетения материал, да го предаде в кратко резюме, за да го усвои. Той трябва да се ориентира в цялото произведение, да вникне във вътрешната връзка между изложените мисли. Тогава настъпва третият етап, при който читателят може да пристъпи към съставянето на конспекта. За тази последна стъпка в ръководството се дават конкретни съвети: „Неговото построение трябва да се извършва целеустремено, логично, като при това не е задължително да се следва установеният в книгата ред. Записването става със собствените думи на читателя. От доказателствата, т.е. фактическия материал, които авторът дава в подкрепа на своята основна мисъл и допълнителните към нея мисли, трябва да се записват по един или най-малко по два факта. Когато между доказателствата се дават цитати, то в такъв случай те се преписват и поставят в кавички, същевременно се посочва източникът, откъдето са взети”³⁰. Така се постъпва, когато читателят по своя инициатива в подкрепа на определена своя мисъл решава да даде цитат от произведението, което изучава, или от други трудове, прочетени вече от него. Изводите също се записват с думите на читателя. Ако обаче те носят формата на апел или обръщение, могат и да бъдат цитирани. За по-лесно усвояване на материала въз основа на написания конспект, читателят може да състави план на изучаваната книга, статия или реч.

През пролетта на 1948 г. на страниците на партийния печат е публикувано оригинално ръководство за „подпомагане” на „индивидуално” изучаващите марксистко-ленинската теория. В списание „Партиен работник”, „за даване някои, основани върху опита съвети”³¹, е поместена научната статия „Самостоятелната работа над книгата”. Отпечатаният в списанието обширен материал е изцяло завършен методологически справочник, който „ще помогне на начинаещите да си изработят в процеса на четенето на книгата навици за самостоятелна работа”³².

Първият етап при самостоятелната работа, както бе споменато, е четенето. Според съветите в ръководството, четенето зависи от степента на подготовката и индивидуалните навици на читателя: „Ако статията или главата е по-голяма и по съдържание е по-трудна, то целесъобразно е, след като се прочете материалът по първия въпрос, да се спрем, внимателно да вникнем в прочетеното и да направим по дадения въпрос необходимите за усвояването записки”³³. За разлика, обаче, от статията „По някои въпроси върху методиката на самообразованието“, публикувана в списанието „В помощ на агитатора и пропагандиста“, тук редакторският колектив посочва конкретен метод за четене на „История на ВКП(б)”. Основното, което трябва да знае читателят, е „къде именно може и трябва да спре при четенето за изучаване материала по отделни въпроси”³⁴. Внимателното четене винаги показва къде завършва материалът по дадена тема, за да се прекъсне четенето и по-добре да се усвои прочетеният текст. Не се приема четене и изучаване на отделни абзаци, които най-често съдържат само откъси от материала по въпроса (увода, един от доводите и т.н.). Трябва да се чете, да се анализира текстът и да се правят записки по целия въпрос, а не по отделна негова част³⁵.

Обмислянето на материала, неговото анализиране е главното при самостоятелната работа с книгата. Според авторите на статията изследването на текста е свързано отново с „вникване кое е увода, коя мисъл е основна, кои мисли са доводни, къде е извода”³⁶. Пример за това разбиране е поместената в „Самостоятелната работа над книгата“ извадка от речта на Йосиф Сталин пред VIII извънреден Всесъюзен конгрес на Съветите. Материалът е представен в таблица, като в лявата колона е текстът, а в дясната неговият анализ. Срещу всяка обособена част (въведение, основно разсъждение, доказателства, заключение), в дясната колона се посочва нейното начало. Например за въвеждащите думи в текста отляво в дясната част на таблицата редакторите правят кратко разяснение. След това, по-надолу, отново вдясно, се посочва търсената основна мисъл, която в случая е сравнение-въпрос. Следват аргументите, маркирани с „а), б) и в)“ в текста, и отбелязани вдясно. Анализът завършва с логическо заключение, което потвърждава основното твърдение.

<p>„Да преминем към въпроса за селяните. Обикновено е прието да се казва, че селяните са такава класа от дребни производители, чиито членове са атомизирани, разпръснати по цялата страна, ровят се всеки за себе си в своите дребни стопанства, с тяхната изостанала техника, че са роби на частната собственост и безнаказано се експлоатират от помешчиците, кулаците, търговците, спекулантите, лихварите и др. И действително, селяните в капиталистическите страни, ако се вземе тяхната основна маса, са именно такава класа. Може ли да се каже, че нашите сегашни селяни, съветските селяни в своята маса приличат на такива селяни? Не, това не може да се каже. Такива селяни у нас вече няма. Нашите съветски селяни са съвършено нови селяни. У нас няма вече помешчици и кулаци, търговци и лихвари, които биха могли да експлоатират селяните. Значи, а) нашите селяни са селяни, освободени от експлоатацията. По-нататък, б) нашите съветски селяни в своето огромно</p>	<p>В началото ние имаме уводната мисъл, която съдържа в себе си обикновеното определение на селяните в капиталистическите страни.</p> <p>Тук следва въпросът-сравнение, в който се заключава основната мисъл за съветските селяни. „Нашите съветски селяни са съвършено нови селяни“.</p> <p>Това е първият довод към основната мисъл: нашите селяни са освободени от експлоатацията.</p> <p>С думите „По-нататък ...“ започва вторият довод: нашите селяни са колхозници.</p>
---	--

мнозинство са колхозни селяни, т.е. те основават своята работа и своето имущество не върху индивидуалния труд и съвременната техника. Най-последно, **в)** в основата на стопанството на нашите селяни лежи не частната собственост, а колективната собственост, израснала върху базата на колективния труд.

Както виждате, съветските селяни, това са съвършено нови селяни, каквито човешката история още не познава.“

С думите „Най-последно“ започва третият довод към основната мисъл: собствеността на нашите селяни не е частна, а колективна.

Тук е изводът, с който се потвърждава основната мисъл³⁷.

Следователно, в тази извадка по въпроса за измененията сред селяните в бившия Съветския съюз ние имаме въвеждащи думи, след това основна част, три довода и извод.

Погрешно е да се мисли обаче, че има един единствен начин за излагане на материала, т.е. че отначало задължително се поставят уводните мисли, след това съжденията и накрая изводите. В зависимост от разнообразни фактори (характер на материала, поставена цел, състав на аудиторията) материалът се излага по определен начин. Често към въпроса няма увод и авторът започва излагането на въпроса с формулиране на основното положение. При друг случай авторът започва с доказателствата, а след това формулира основните положения и прави изводи. Понякога изводът се прави по всеки въпрос, а понякога – по редица въпроси.

Воденето на записки, както е отбелязано в статията-ръководство „Самостоятелната работа над книгата“, е третият последен етап в метода на самообразованието. Значението на записките е, че те помагат на читателя да проверява усвояването на материала, помагат му по-добре да го запомни. Това, което четящият изучава с едновременното водене на записки, се запазва по-дълго в паметта. По направените записки може по-лесно да се възстановява в паметта това, което е изучавано последния път. Преди да се пристъпи към записване в процеса на четене, е добре самообразоващият се да прави подчертавания и отбелязвания в книгата (ако разбира се книгата е собствена). Умелото подчертаване на съответните места от текста има голямо значение за усвояване на изучавания материал. Трябва да се подчертава само най-важното и необходимото. Това се постига, както съветва авторският колектив, само с предварително разсъждаване върху текста. Ако всичко изглежда на читателя еднакво важно, това означава, че материалът е лошо разбран. В такъв случай е нужно той отново да обмисли текста и чак след това да пристъпи към подчертаване и отбелязване³⁸.

Когато целият материал е изучен, възниква необходимостта да се обедини и обобщи работата, т.е. да се направи план. Умението да се съставя конспект на всяко публицистично издание е крайната цел за всеки един „самостоятелно“ образоващ се партиен кадър. Това е основният принцип, използван от партийната пропаганда при разработването на всички книги, доклади, статии и изказвания на партийните лидери. Например след референдума от 8 септември 1946 г. речта на Г. Димитров „Да изградим действително народна република“, отпечатана в „Работническо дело“, е разделена от Агитационно-пропагандния отдел на тогавашния Варненски областен комитет в шест теми, изпратени до низовите агитатори за разработка³⁹. По този начин е представен също и докладът на Г. Димитров, изнесен пред X пленум на ЦК на БРП(к)⁴⁰. Няма да се спираме на конспекта, по-скоро важното в случая е, че това е начин идеите, пропагандирани от партийните водачи, да достигат в разбираем вид до всеки член на партията. И ако предположим, че всеки един „самостоятелно“ изучаващ марксистко-ленинската теория може да състави план, идентичен с плана, разработен от партийно-пропагандните сектори, това ще е доказателство за успешното усвояване на марксизма-ленинизма от партийната маса и свидетелство за готовността на всеки един член на партията да бъде агитатор – „правилно разбираещ историческите задачи“ за по-нататъшното развитие на нашата страна по пътя към социализма.

Изложените факти дават основание да бъдат направени някои изводи. Разбирайки важноста от правилното провеждане на агитационно-пропагандната дейност по изучаването на марксизма-ленинизма в обществото, партийното ръководство се стреми преди всичко да повиши идейно-политическото равнище на своите кадри. Акцентът в тази посока е изискването към партийните членове по пътя на самообразованието да усвоят марксистко-ленинската теория. Този процес е под контрола на комунистическата партия. Това автоматически превръща самообразованието в контролирана и умело насочвана дейност от сектор „Партийна просвета“ при Агитационно-пропагандния отдел на ЦК на БРП(к). Отделът упражнява надзор върху всичко свързано с дейността на „свободно“ изучаващите марксизма-ленинизма. За тази цел в специализирания партиен печат се поместват списъци с марксистка литература, в която преобладават произведения предимно от В. Ленин и Й. Сталин.

Освен усвояване на книгите, групирани от партийната пропаганда в различни по обем списъци в ръководството „Самостоятелната работа над книгата“, тя препоръчва и изучаване на „История на ВКП(б). Кратък курс“. Така се изпълнява едно от решенията на IX разширен пленум: „Агитационно-пропагандният отдел да изработи възможно по-бързо методическо помагало за изучаване на историята на ВКП(б) във връзка с историята и опита на БРП(к)“⁴¹. Краткият курс е всъщност учебник, публикуван през 1938 г. с личното участие на Й. Сталин. Въздействието му като пропагандно средство не трябва да се подценява, тъй като идеите, заложили в него, се разпространяват във всички

страни от бившия социалистически лагер. След XX конгрес на КПСС спира да се издава историята на ВКП(б), но през 1966 г. Леонид Брежнев призовава за „настоящ марксистки учебник“, като същевременно напомня за краткия курс, който е „бил наръчник не само на всеки комунист, но и на всеки работник в тази страна и въпреки грешките в него е вършел страхотна работа“⁴².

Отпечатват се методологически указания за начина, по който всеки партиен работник трябва да повишава знанията си в областта на марксизма-ленинизма, за да може да се превърне в добър пропагандатор сред широката общественост. Статията „Самостоятелната работа над книгата“ е „крайно необходимият справочник“ за всеки „индивидуално“ образоващ се. В него освен поместените в доклада примери са дадени редица подробни указания за по-прегледна и организирана самоподготовка. Основното разсъждение да се подчертава с хоризонтална линия, аргументите да се отбелязват отстрани на полето с цифри или букви, а в материала на доказателствата да се подчертават само най-важните думи, които съдържат главното в съждението. Изводите могат да се отбелязват с вертикална черта отдясно или отляво. Тук намират място и отговори на въпроси как да записваме основната мисъл и доводите към нея, със съответно прибавени към тях схеми. Публикуван е също цялостно разработен конспект, със заглавие „Коренните изменения в положението и ролята на разните класи на нашето общество“, направен върху първата част от речта на другаря Георги Димитров пред II конгрес на ОРПС⁴³.

Като заключение за ролята на самообразованието в „партийната провета“ могат да послужат думите на В. Червенков: „Ние искаме всички наши партийни ръководни хора по места да преминат през партийните школи и курсове, да засилим ролята на просветните събрания, на лекциите и беседите за тяхното марксистко-ленинско възпитание. Но ние си даваме сметка за това, че само чрез школи, курсове и кръжоци, чрез лекции и беседи не може да се разреши задачата за овладяване марксистко-ленинското учение от партийните кадри. Школите, курсовете, кръжоците, лекциите и беседите са важно, но помощно, а не главно средство за тази цел. Главно средство за тази цел си остава самообразованието, самостоятелното изучаване марксизма-ленинизма“⁴⁴.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 1, л. 309. – Онлайн проекти на Държавна агенция „Архиви“. Протоколи на Политбюро и на ЦК на БКП (1944–1989) <http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1944-1949>

² Пак там, а.е. 4, л. 25. – <http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1944-1949>

³ Пак там, а.е. 24, л. 8. – <http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1944-1949>

⁴ Самостоятелната работа над книгата. – Партиен работник, 1948, кн. 3, с. 44–61.

- ⁵ Из доклада по марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт. – Партиен работник, 1948, кн. 11–12, с. 41–61.
- ⁶ Пак там.
- ⁷ Пак там.
- ⁸ Пак там.
- ⁹ Пак там.
- ¹⁰ ДА–Варна, ф. 3Б, оп. 1, а.е. 15, л. 21–22.
- ¹¹ **Литов, М.** Задачите на партийната просвета след V конгрес на партията. – Партиен работник, 1949, кн. 2–3, с. 21–28.
- ¹² ДА–Варна, ф. 3Б, оп. 1, а.е. 32, л. 15.
- ¹³ Пак там, а. е. 15, л. 75.
- ¹⁴ Самостоятелната работа над книгата. – Партиен работник, 1948, кн. 3, с. 44–61.
- ¹⁵ ДА–Варна, ф. 3Б, оп. 1, а.е. 15, л. 21–22.
- ¹⁶ Пак там, л. 38–40.
- ¹⁷ Какво ще ми препоръчате да чета? – Партиен работник, 1948, кн. 5, с. 58–60.
- ¹⁸ Пак там.
- ¹⁹ Пак там.
- ²⁰ Пак там.
- ²¹ Пак там.
- ²² ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 4, л. 25. – <http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1944-1949>
- ²³ Пак там.
- ²⁴ Пак там.
- ²⁵ Пак там, оп. 6, а.е. 149, л. 1. – <http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-12-48/dokumenti/1944-1949?start=100>
- ²⁶ Пак там.
- ²⁷ **Топалов, П.** По някои въпроси върху методиката на самообразованието. – В помощ на агитатора и пропагандиста, 1946, кн. 4, с. 25–29.
- ²⁸ Пак там.
- ²⁹ Пак там.
- ³⁰ Пак там.
- ³¹ Самостоятелната работа над книгата. – Партиен работник, 1948, кн. 3, с. 44–61.
- ³² Пак там.
- ³³ Пак там.
- ³⁴ Пак там.
- ³⁵ Пак там.
- ³⁶ Пак там.
- ³⁷ Пак там.
- ³⁸ Пак там.
- ³⁹ ДА–Варна, ф. 3Б, оп. 1, а.е. 15, л. 18.
- ⁴⁰ ДА–Добрич, ф. 5Б, оп. 1, а.е. 22, л. 10.
- ⁴¹ ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 4, л. 26. – <http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1944-1949>
- ⁴² Краткий курс ВКП (б) – <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
- ⁴³ Самостоятелната работа над книгата. – Партиен работник, 1948, кн. 3, с. 44–61.
- ⁴⁴ Из доклада по марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт. – Партиен работник, 1948, кн. 11–12, с. 41–61.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници

ДА–Варна, ф. 3Б, оп. 1, а.е. 15, 32. [DA–Varna, f. 3B, op. 1, a.e. 15, 32.]

ДА–Добрич, ф. 5Б, оп. 1, а.е. 22. [DA–Dobrich, f. 5B, op. 1, a. e. 22.]

Публикации

Из доклада по марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт. – Партиен работник, 1948, кн. 11–12, с. 41–61. [Iz doklada po marksistko-leninskata prosveta i borbata na ideologicheskiya front. – Partien rabotnik, 1948, kn. 11–12, s. 41–61.]

Какво ще ми препоръчате да чета? – Партиен работник, 1948, кн. 5, с. 58–60. [Kakvo shte mi preporachate da cheta? – Partien rabotnik, 1948, kn. 5, s. 58–60.]

Леви, Р. Какво да четем за да изучим основите на марксизма-ленинизма. – В помощ на агитатора и пропагандиста, 1946, кн. 3, с. 38–40. [**Levi, R.** Kakvo da chetem za da izuch osnovite na marksizma-leninizma. – V pomosht na agitatora I propagandista, 1946, kn. 3, s. 38–40.]

Литов, М. Задачите на партийната просвета след V конгрес на партията. – Партиен работник, 1949, кн. 2–3, с. 21–28. [**Litov, M.** Zadachite na partiynata prosveta sled V kongres na partiyaata – Partien rabotnik, 1949, kn. 2–3, s. 21–28.]

Самостоятелната работа над книгата. – Партиен работник, 1948, кн. 3, с. 44–61. [Samostoyatelната rabota nad knigata. – Partien rabotnik, 1948, kn. 3, s. 44–61.]

Топалов, П. По някои въпроси върху методиката на самообразованието. – В помощ на агитатора и пропагандиста, 1946, кн. 4, с. 25–29. [**Topalov, P.** Po nyakoi vaprosi varhu metodikata na samoobrazovaniето – V pomosht na agitator I propagandista, 1946, kn. 4, s. 25–29.]

Интернет източници

<http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1944-1949> - Онлайн проекти на Държавна агенция „Архиви“. Протоколи на Политбюро и на ЦК на БКП (1944–1989) [<http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1944-1949> - Onlayn proekti na Darzhavna agentsiya “Arhivi”. Protokoli na Politbyuro i na TsK na VKP (1944–1989)]

<https://ru.wikipedia.org/wiki/> – Краткий курс ВКП(б) [<https://ru.wikipedia.org/wiki/> - Kratkiy kurs VKP(b)]